

61. Ушинський К. Д. Педагогічні твори М. І. Пирогова / К. Д. Ушинський // Вибрані педагогічні твори : в 2-х т. Т. 1. / ред. кол. В. М. Стольцов (голова) та ін. ; пер. з рос. – К. : Рад. школа, 1983. – С. 134–181.
62. Чарнолуський В. Законодательная и циркулярная деятельность по вопросам образования в 1914 г. / В. Чарнолуський // Школа и жизнь. – 1915. – № 1. – С. 7–15.
63. Шродер В. Гимназии и реальные училища. Воспитание и обучение / В. Шродер. – Ревель : Тип-я Г. Матизена, 1890. – 472 с.
64. Штейнман И. Мнения иностранных педагогов в Северной Германии, Бадене, Виртемберге и Бельгии о проекте устава реальных училищ в России / И. Штейнман // Журнал Министерства Народного Просвещения. – 1872. – январь, Ч. CLIX. – С. 95–115.

Аннотация

Г.В.Бондаренко

Историография проблемы становления и развития реальных училищ в Украине (1872-1917 гг.)

В статье рассматривается историографический обзор проблемы становления и развития реальных училищ в Украине (1872 – 1917 гг.). Автор освещает основные вопросы, которые касаются анализа литературной базы становления и развития реальных училищ в Украине. В публикации анализируются литературные источники, написанные очевидцами событий отмеченного периода; рассматриваются издания советского периода, характеризуются исследования научных работников современности относительно данной темы. На основании литературных поисков определяется отношение исследователей разных периодов к проблеме развития среднего образования второй половины XIX в. – начала XX в. в целом, и реального – в частности.

Ключевые слова: литературная база, историография, реальное образование, реальные училища.

Summary

H.V.Bondarenko

The Historiography Review of Problem of Settling and Development of Real Schools in Ukraine (1872 - 1917)

In the article the historiography review of problem of settling and development of the real schools in Ukraine (1872 – 1917) is examined. The author lights up basic questions, which touch the analysis of literary base of settling and development of the real schools in Ukraine. Literary sources, written by the eyewitnesses of events of the noted period, are analyzed in the publication; editions of soviet period are examined, researches of contemporary scholars are characterized in relation to this theme. On the basis of literary searches, attitude of researchers of different periods is determined toward the problem of development of secondary education of the second half of the 19th century – beginning of 20th century on the whole, and real education – in particular.

Key words: literary base, historiography, real education, real schools.

Дата надходження статті: «9» жовтня 2013 р.

УДК 373.5 : 2-7 (091)

С.Б.БРИЧОК,

кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Рівне)

Журнал «Церковно-приходская школа» як історико-педагогічне джерело вивчення діяльності церковнопарафіяльних шкіл (кінець XIX – початок XX ст.)

У статті аналізується журнал «Церковно-приходская школа» як одне з важливих джерел історико-педагогічного дослідження. Розглядаються особливості відображення розвитку педагогічних ідей досліджуваного періоду, прослідковується динаміка освітніх процесів, їх спрямованість, роль педагогічної теорії та пріоритетні напрями педагогічних досліджень кінця XIX – початку XX ст. На основі аналізу матеріалів журналу «Церковно-приходская школа» зроблено висновок, що церковнопарафіяльні школи були важливим елементом народної початкової освіти, працювали за єдиними програмами, мали досить чітку систему викладання предметів. Журнал Св.Синоду «Церковно-приходская школа» сприяв формуванню педагогічної майстерності вчителів церковнопарафіяльних шкіл, був своєрідним навчально-методичним посібником, трибуною обміну досвідом творчих вчителів.

Ключові слова: історія педагогіки, історико-педагогічне джерело, журнал «Церковно-приходская школа», церковнопарафіяльна школа.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Ні одне історико-педагогічне дослідження не може обійтися без вивчення джерельної бази, оскільки історія педагогіки вивчає педагогічні явища минулого і базується на аналізі широкого кола історико-педагогічних джерел, які, за визначенням М.Анісова, характеризуються безпосередністю відображення людської діяльності (у нашому випадку

– педагогічної) [1, с.32]. Джерело, як правило, є результатом взаємодії різних аспектів діяльності й поглядів людей і вимагає всебічного аналізу. Те саме явище відбивається, як правило, у багатьох джерелах, які внаслідок цього необхідно вивчати у сукупності.

Однією з важливих і водночас специфічних груп джерел є педагогічна преса, яка, на думку С.Лободи (2010), «зайняла свою нішу в історичному джерелознавстві як джерело, що становить широкий матеріал для історичних досліджень практично у будь-якій галузі людської діяльності» [8, с.18]. Педагогічна преса є своєрідним літописом історії вітчизняної школи, відображенням особливостей розвитку педагогічних ідей. Аналіз публікацій у конкретному виданні за певний період дає змогу прослідкувати динаміку освітніх процесів, їх спрямованість, роль педагогічної теорії та пріоритетні напрями педагогічних досліджень.

Аналіз освітніх процесів кінця XIX – початку XX ст. значно доповнює і поглиблює матеріал, який міститься у педагогічній пресі того періоду. Тому при дослідженні особливостей діяльності церковнопарафіяльних шкіл вважаємо за необхідне залучати матеріали спеціальних педагогічних видань, зокрема журналу «Церковно-приходская школа».

Аналіз досліджень і публікацій... Роль педагогічної преси у розвитку шкільної теорії і практики досліджували К.Присяжнюк (1965), С.Гармаш (1976), В.Зябкін (1987), С.Лаба (1994), І.Зайченко (1996), І.Мельник (1997), І.Дубінець (2001), Е.Панасенко (2001), А.Пугач (2008), С.Лобода (2010) [2; 8; 13].

Формулювання цілей статті... Однак аналіз ролі журналу «Церковно-приходская школа» як історико-педагогічного джерела в дослідженні діяльності церковнопарафіяльних шкіл на сьогодні ще не був **предметом** окремої наукової розвідки, тому саме такий аналіз і став **завданням** запропонованої статті.

Виклад основного матеріалу... У якості джерел вивчення педагогічної дійсності часто використовувалися (і дотепер використовуються) друковані періодичні педагогічні видання, що дають змогу досить повно й всебічно відтворити картину державної освітньої політики й окремі питання освіти і виховання, так як зміст та історія журналів й газет несуть у собі багатий фактологічний матеріал для сучасних досліджень історії педагогіки.

З одного боку, педагогічна преса виступає вагомим «сховищем» значного масиву фактичного матеріалу для вивчення особливостей розв'язання конкретних проблем у певний історичний період, а з іншого – є багатим дослідницьким джерелом для проведення історико-педагогічних досліджень (А.Пугач, 2005) [13, с.115]. Преса – це своєрідна скарбниця джерел епохи, які різнопланово висвітлюють події [5, с.403]. Навіть вивчаючи одну лише педагогічну пресу, можна скласти уявлення про той або інший державний устрій, соціально-економічні відносини, пануючі ідеологеми. Своєрідність педагогічної преси як історико-педагогічного джерела полягає не тільки в особливій інформаційній функції, у складності структури, але й у різноманітності її жанрів. Педагогічна преса – це синтетичний матеріал, що включає в себе саму різноманітну за жанром, походженням, змістом інформацію: офіційні повідомлення й документи, законодавчі акти, публіцистику, листи, хроніку, усляку інформацію (замітки-звіти, репортажі, інтерв'ю та ін.), оголошення, белетристику, некрологи та ін.

Вивчення законодавчих і статистичних матеріалів, мемуарів, листів сприяють відносно повно відтворити картину освітньої політики держави і стан окремих освітньо-виховних аспектів, однак не дають можливості вивчення педагогічної думки відповідного періоду у всьому її різноманітті і наступності. На наш погляд, таким потенціалом якраз володіє педагогічна преса.

Незважаючи на підвищену увагу сучасних науковців до церковнопарафіяльної школи, залишається недослідженим цілий ряд аспектів і проблем: законодавче й нормативно-правове забезпечення організації шкільної справи, ставлення державної влади і громадських організацій до церковнопарафіяльної школи упродовж усього періоду, специфіка системи церковнопарафіяльних шкіл на місцях, особливості їх взаємодії з місцевою світською й церковною владою, населенням і школами інших відомств і т.д.

Необхідно зазначити, що ще Петро Федорович Каптерев у своїй «Истории российской педагогики» (1915) визнавав за церковною школою не тільки право на існування, але й справедливо вважав її головною гордістю царської Росії [6].

Для вивчення історії розвитку й становлення церковно-шкільної освіти в Російській імперії в дореволюційний період доцільним є звернення до періодичних видань того часу, зокрема до популярного журналу «Церковно-приходская школа». При цьому, розглядаючи журнал як джерело історико-педагогічних досліджень, ми виходили з положення про те, що на зміст публікацій, рівень їх повноти й об'єктивності впливали не лише компетентність авторів, редакційної комісії, а й політичний лад, соціально-економічні умови, у яких видавався журнал. При аналізі журналу як історико-педагогічного джерела необхідно пам'ятати, що роботи дореволюційних авторів, присвячені розвитку як початкової освіти, так і церковнопарафіяльної школи, містять багато

фактичного й статистичного матеріалу, але носять багато в чому публіцистичний характер і не позбавлені упередженості в оцінках. Історико-педагогічна й церковна література XIX-XX ст. не змогла дати об'єктивної оцінки сучасних їй подій, але є унікальним джерелом фактичного матеріалу.

З 1896 р. при Синодальній Училищній Раді видавався педагогічний щомісячник «Народное образование». Редактором журналу був призначений постійний член Видавничої Комісії (він же й член Училищної Ради при Св.Синоді) С.Миропольський (1842–1902), який вбачав у церковнопарафіяльній школі історично складене народне училище, своєрідне за своєю сутністю [4].

В«Енциклопедичному словнику» Брокгауза і Ефрона містилась така стаття: «Церковно-приходская школа» – щомісячник, який видавався з 1887 р. у Києві, при Київській єпархіальній училищній раді. Рік починався з 1 серпня і кожного року видавалось 12 номерів журналу. Редактором був П.Ігнатович. З 1903 року журнал набув статусу педагогічного журналу. Журнал видавався до 1906 року» [15].

Журнал «Церковно-приходская школа» видавався з ініціативи митрополита Київського і Галицького Платона (Городецького) (1803-1891), який постійно турбувався станом церковнопарафіяльних шкіл.

Необхідно зазначити, що поряд з журналом випускалися додатки, які найчастіше йменувалися «Церковно-школьними листками» (з вказівкою найменування відповідної до єпархії). Додатки виходили один-два рази на місяць. Особливістю цього періодичного видання було те, що крім висвітлення основних навчальних і виховних процесів у церковних школах, воно містило замітки з церковної історії краю, літературні проби місцевого духівництва.

У 1898 р. Училищна Рада при Св.Синоді рекомендувала Єпархіальним Училищним Радам і повітовим відділенням, завідувачам другокласними й учительськими церковнопарафіяльними школами обов'язково виписувати для цих установ підруковані видання. Ціна одного екземпляра журналів становила приблизно 3 рублі. Журнали призначалися для вчителів церковнопарафіяльних шкіл, вони висвітлювали положення церковних шкіл Росії, дидактичні й методичні питання церковної освіти, розпорядження й постанови урядових закладів. В «Церковно-приходской школе», «Народном образовании» додатково публікувалися твори художньої літератури, тексти й ноти духовних пісень.

З опублікованих у журналах джерел, у першу чергу, слід назвати законодавчі й нормативні акти, які визначали функціонування системи початкової церковної освіти, звіти місцевих і центральних органів управління церковно-шкільною справою Російської імперії.

Як історико-педагогічне джерело звіти відрізняються деякими особливостями. Статистичні і фактичні дані, що наводилися у звітах, носять зведений узагальнюючий характер. Систематичність уявлення й відносно стабільна форма викладу цих даних дає можливість їх вивчення в розвитку, у зіставленні й порівнянні за певний період часу. При цьому при використанні матеріалів звітів, особливо статистичних даних, необхідно брати до уваги всі умови й обставини їх складання й залучати фактичні дані, отримані з інших джерел.

Нами були проаналізовані всі доступні номери журналу «Церковно-приходская школа» за двадцять років; отримані результати допомогли відтворити картину становлення й розвитку церковнопарафіяльних шкіл у Росії, особливо у Волинській губернії [2].

В журналі публікувалися фольклорно-етнографічні, історичні, краєзнавчі, статистичні відомості, зібрані священнослужителями, програми, анкети і запитальники, які тепер можуть прислужитися дослідникам в галузі історії педагогіки.

Так, практично у кожному номері журналу публікувалися статті із загальних питань народної освіти, виховання й дидактики, огляди російської та зарубіжної педагогічної літератури, методичні вказівки з конкретних предметів курсу початкової школи.

Журнал «Церковно-приходская школа» пропонував на своїх сторінках офіційні повідомлення й хронікальні звістки, статистичні відомості, статті не тільки богословського або церковно-історичного, але й політичного, економічного змісту; у них широко публікувалася мемуарна й епістолярна спадщина діячів церкви й держави.

Аналіз багатьох номерів журналу дав змогу представити його структуру. Так, журнал складався з декількох книг (від трьох до шести). Кожна книга містила офіційні матеріали (укази, розпорядження й оголошення уряду, Св.Синоду, місцевої духовної й світської влади); методичні вказівки практично до кожного предмету курсу, які викладались у церковнопарафіяльній школі. У кожній книзі обов'язковими були рубрики: «Педагогічний огляд», «Зі шкільного світу», «Бібліографія», «Кореспонденція», «Замітки», літературні твори тощо [2].

Цінним у журналі для історика педагогіки є матеріал, що стосується всіх сторін життя церковнопарафіяльних шкіл: історико-статистичні нариси церков і навчальних закладів, огляду

поїздок духовного начальства по єпархії, церковна історія краю, матеріали виховного характеру та ін.

Всі журнальні публікації, що аналізувалися нами, мають переважно практичний характер. Тому в журналі роз'яснювались законодавчі документи, що регламентували діяльність церковнопарафіяльних шкіл, друкувались статті діючих педагогів (С.Рачинського, К.Победоносцева, Ф.Фребеля), витримки з праць видатних педагогів минулого (Я.А.Коменського, Й.Г.Песталоцці), орієнтовні конспекти уроків, давались конкретні поради, як використовувати методи, форми і засоби виховання й навчання, які вже апробовані педагогікою минулого [7].

Журнал «Церковно-приходская школа» постійно друкував методичні поради вчителям щодо викладання тих чи інших предметів. Наприклад, вчителям рекомендувалась така структура уроку арифметики: перші тридцять хвилин – розв'язування складних задач, далі упродовж 15 хвилин – легкі завдання, решта 15 хвилин мають бути використані для самостійної роботи учнів (доцільна тривалість уроку – одна година) [12].

У вересневому, жовтневому, листопадовому номерах журналу за 1895 рік вміщено конспекти пробних уроків з церковнослов'янської грамоти [14], у яких, зокрема, цікавими знахідками можна вважати застосування прийому комбінованого читання статей релігійного змісту: читання частин статті спочатку з зупинками, потім швидко читання і переказ; приблизний перелік можливих запитань до тексту і їх значення в розвитку мислення учнів.

У журналі «Церковно-приходская школа» за вересень-листопад 1891 року були надруковані методичні замітки до програми з церковного співу, в яких, враховуючи потреби школи і можливості вчителя, розглядались питання методики: загальноосвітнє значення співу, нормальний курс співу, його доцільність і доступність, знання, які повинні бути у вчителя, огляд методів викладання співу відповідно до програми [9; 10]. Стосовно викладання церковного співу, у журналі зазначалось: «для начальной школы своя методика необходима уже потому, что в ней пение является не искусством, а вводится, как предмет воспитательный, котрому должны обучаться не избранные только или желающие, а все, как более, так и менее способные ученики» [10, с.68.].

Щодо методів викладання церковного співу, то слід відмітити, насамперед, оригінальну методику перевірки голосу і слуху учнів – не для визначення здібних і нездібних, а для того, щоб «отделить низки голоса от высоких ... и чтобы определить общую музыкальность класса, от которой будет зависеть продолжительность и вид приготовительных голосовых упражнений, упоминаемых в програмне» [9, с.203.].

Цікавою новацією для того часу, про яку дізнаємось з журналу «Церковно-приходская школа», вважаємо запровадження принципу нотно-лінійного письма на спеціально виготовленій дошці з чорної шорсткуватої американської клейонки, яка може служити три роки, є дешевою, переносною, швидко скручується і при цьому зберігає написане [9, с.208.]. Технологія ознайомлення дітей з різноступеневим співом, багатоголоссям, нотами, гамою, першою октавою, інтервалами описана на прикладі співу фраз «Амінь», «Господи помилуй», «Алілуя», молитов «Богородице, діво, радуйся», «Слава тобі, Господи», «Символ віри» [9]. За відсутності методичного посібника з навчання церковного співу такі публікації в журналі були дуже цінними і важливими, адже Св.Синод забезпечував журналом всі церковнопарафіяльні школи, тим самим створюючи посильну методичну бібліотеку вчителя.

Цікавими, на нашу думку, у журналі «Церковнопарафіяльна школа» є поради щодо забезпечення дисципліни учнів та засобів впливу на школярів. Слід зауважити, що досить актуально і сьогодні звучать такі слова: «Із 10 ударів, які робить учитель учневі, 9 заслуговує він сам» [11, с.327].

Крім цього журнал вміщував цікаві практичні поради вчителям у різних нетипових ситуаціях. Так, якщо у класі здійснено крадіжку учнем вперше, то вчителю радили речі повернути власнику, а особу злодія не розкривати перед учнями класу. Якщо учень здійснював крадіжку вдруге, то вчинок доцільно обговорити з усіма учнями класу [12].

На підставі аналізу архівних матеріалів та публікацій у журналі «Церковно-приходская школа» ми зробили висновок, що актуальною для вчителів церковнопарафіяльної школи в журналі були рубрика «Педагогическое обозрение», де друкувались праці відомих педагогів, давалась інформація стосовно проблем навчання і виховання в інших країнах, зокрема в англійських, французьких, німецьких, балканських школах, рубрика «Ишкольного мира», у якій розкривались урядові заходи щодо організації педагогічного процесу, повідомлялись новини з різних шкіл, нотатки й листи вчителів.

Аналіз архівних номерів журналу дає підстави для висновку, що журнал «Церковно-приходская школа» удосконалювався з року в рік. Так, з 1901 року в кожному номері журналу друкувались психологічні поради щодо навчання й виховання дітей. Аби впливати на дитину, вчителю радили спочатку вивчити її моральні та тілесні сили, здібності, розум, мислення, увагу, пам'ять: «Не знав

духа дітей, вплиять на них – означає строить дом на песке» [3]. Порівнюючи педагогіку й психологію, автори журналу відзначали, що психологічна наука стала на шлях експерименту, а отже необхідно на такий шлях стати і педагогіці. Цікаво, що окремі автори педагогіку називали прикладною психологією, що було досить поширеним в той час серед прогресивних діячів освіти [там само].

На сторінках журналу в рубриці «Из заметок сельского учителя» друкувались матеріали про важке матеріальне становище вчителів, про убогість матеріальної бази церковнопарафіяльних шкіл, про проблеми і недоліки в організації навчально-виховного процесу.

Не лишилися в журналі поза увагою і питання організації дитячих свят і розваг. Головними умовами успішної організації позаурочної діяльності визначались: залучення до підготовки й проведення свят всіх без винятку дітей, розподіл доручень між дітьми відповідно їх уподобань та бажань.

Вважаємо, що подібна інформація є надзвичайно потрібною для сучасного дослідника історії вітчизняної школи і педагогіки, однак ще недостатньо використовується ними.

Висновки і перспективи подальших розвідок... Аналіз матеріалів журналу «Церковно-приходская школа» дає змогу зробити висновок, що церковнопарафіяльні школи були важливим елементом народної початкової освіти, працювали за єдиними програмами, мали досить чітку систему викладання предметів. Церковнопарафіяльні школи відповідали потребам життя простого народу, дали елементарну освіту переважній більшості дітей бідних верств населення, долучили їх до християнських цінностей, дали можливість отримати грамоту, зрозуміти і вивчити церковні служби, церковні книги, сприяли формуванню духовності, культури народу, що було досить вагомим для досліджуваного періоду.

Вчителями церковнопарафіяльних шкіл здійснювався пошук нових ідей, форм та методів викладання навчальних дисциплін, які впроваджувались в практику викладання, зокрема Закону Божого, церковнослов'янської грамоти, церковного співу.

Журнал Св. Синоду «Церковно-приходская школа» сприяв формуванню педагогічної майстерності вчителів церковнопарафіяльних шкіл, був своєрідним навчально-методичним посібником, трибуною обміну досвідом творчих вчителів.

Цілісний аналіз матеріалів всіх доступних номерів журналу «Церковно-приходская школа» робить його важливим історико-педагогічним джерелом вивчення розвитку і особливостей функціонування церковнопарафіяльних шкіл в Російській імперії.

Вважаємо, що разом з іншими відомостями, вищевказані матеріали такого джерела як журнал «Церковно-приходская школа» створюють надійну базу для вирішення багатьох питань історії вітчизняної педагогіки.

Надалі перспективним вважаємо дослідження відображення на сторінках педагогічної преси специфіки підготовки педагогічних кадрів для церковнопарафіяльних шкіл кінця XIX – початку XX століття.

Список використаних джерел та літератури:

1. Анисов М. И. Источниковедческие основы историко-педагогического исследования / М. И. Анисов. – М. : Просвещение, 1987. – 250 с.
2. Бричок С. Б. Церковнопарафіяльні школи в системі початкової освіти на Волині (друга половина XIX – 20-ті рр. XX століття) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / С. Б. Бричок. – Рівне, 2005. – 184 с.
3. Воспитательное влияние обучения на учеников // Церковно-приходская школа. – 1892. – декабрь. – С. 323–331 // РОДА. – Фонд періодики. – Инв. № 501.
4. Золотухіна С. С. І. Миропольський – український педагог і методист / С. Золотухіна // Шлях освіти. – 1999. – № 3. – С. 51–54.
5. Историчне джерелознавство : підруч. / [Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко та ін.]. – К. : Либідь, 2002. – 488 с.
6. Каптерев П. Ф. История русской педагогики / П. Ф. Каптерев. – СПб., 1915. – 540 с.
7. Коменский Я. Большая дидактика / Я. Коменский // Церковно-приходская школа. – 1896. – № 1. – С. 3–17 // РОДА. – Фонд періодики. – Инв. № 537.
8. Лобода С. М. Педагогічна творчість учителя на шпальтах вітчизняної преси XX століття: протистояння ідей : [моногр.] / С. М. Лобода ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – 504 с.
9. Методические заметки к программе по церковному пению для одноклассных церковно-приходских школ // Церковно-приходская школа. – 1891. – Ноябрь. – С. 202–219.
10. Методические заметки к программе по церковному пению для одноклассных церковно-приходских школ // Церковно-приходская школа. – 1891. – Сентябрь. – С. 67–96.
11. Порядок (дисциплина) в школе // Церковно-приходская школа. – 1892. – Январь – С. 323–328 // РОДА. – Фонд періодики. – Инв. № 493.
12. Практические советы неопытному учителю // Церковно-приходская школа. – 1892. – Март. – С. 142–160 // РОДА. – Фонд періодики. – Инв. № 495.

13. Пугач А. До питання методології дослідження періодичної преси / А. В. Пугач // Збірник наукових праць «Педагогічні науки». Вип. 49. – Херсон : ХДУ, 2005. – С. 110–115.
14. Церковно-приходская школа. – 1895. – Октябрь. – С. 134–150.
15. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона / [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.vehi.net/brokgauz/all/111/111962.shtml>.

Анотація

С.Б.Бричок

Журнал «Церковно-приходская школа» как историко-педагогический источник изучения деятельности церковноприходских школ (конец XIX – начало XX ст.)

В статье анализируется журнал «Церковно-приходская школа» как один из важных источников историко-педагогического исследования. Рассматриваются особенности отображения развития педагогических идей исследуемого периода, прослеживается динамика образовательных процессов, их направленность, роль педагогической теории и приоритетные направления педагогических исследований конца XIX – начала XX ст. На основе анализа материалов журнала «Церковно-приходская школа» сделан вывод о том, что церковноприходские школы были важным элементом народного начального образования, работали за едиными программами, имели довольно четкую систему преподавания предметов. Журнал Св.Синода «Церковно-приходская школа» содействовал формированию педагогического мастерства учителей церковноприходских школ, был своеобразным учебно-методическим пособием, трибуной обмена опытом творческих учителей.

Ключевые слова: история педагогики, историко-педагогический источник, журнал «Церковно-приходская школа», церковноприходская школа.

Summary

S.B.Brychok

Magazine «Parochial School» as a Historical and Pedagogical Source for the Study of Pedagogical Parish Schools (end of the 19th century – beginning of the 20th century).

In article we analyze the magazine «Parochial school» as one of the important sources of historical and pedagogical research. The author considers features of pedagogical ideas of the period under research, traces the dynamics of educational processes, their focus, and role of the educational theory and educational research priorities of the end of the 19th century – beginning of the 20th century. On the basis of the magazine materials «Parochial school» we concluded that the parish schools were an important element of public primary education, they worked by the general program and had a very clear system of teaching. Magazine of the Holy Synod «Parochial school» helped to shape teaching skills of the parish school teachers, was a kind of teaching aids, platform for the exchange of experience of creative teachers.

Key words: history of pedagogics, historical and pedagogical source, magazine "Parochial school", parish school. Дата надходження статті: «9» жовтня 2013 р.

УДК [37.032+37.064,3];929-051 В.Сухомлинський (477) (045)

Г.В.БУЧКІВСЬКА,

кандидат педагогічних наук, доцент

(м.Хмельницький)

Гуманізація механізму впливу дитячого колективу на особистість в аспекті педагогіки Василя Сухомлинського

В статті на основі аналізу історико-педагогічних джерел розкриваються педагогічні погляди на механізм впливу колективу на особистість, який В.О.Сухомлинський розглядав як серйозну проблему виховної роботи. Це обмін інформацією між учнями в процесі спілкування; усвідомлення особистістю духовного життя колективу як наслідку власних зусиль, як частини її інтелектуального життя; переживання особистістю піклування колективу про неї, сприймання добра як відповідальності бути кращою; становище (позиція) особистості в системі взаємовідносин; позитивний приклад колективу; стимулювання самооцінки особистості; посилення потреби особистості у самовихованні.

Ключові слова: В.О.Сухомлинський, виховання, колектив, особистість, механізм впливу колективу на особистість.

Постановка проблеми у загальному вигляді... В.О.Сухомлинський зробив вагомий внесок у розуміння механізму, психолого-педагогічної суті впливу шкільного класного колективу на особистість дитини. Як і А.С.Макаренко, він вважав, що колектив у духовному житті, у вихованні школярів відіграє значну роль. Цю думку він конкретизує у такому положенні: «Життя і праця в колективі є школою становлення буквально всіх рис особистості. Від того, які ідеї лежать в основі трудових, духовних, морально-естетичних взаємовідносин між членами колективу як людської